

Συνέντευξη με την πολυβραβευμένη συγγραφέα Έρση Σωτηροπούλου

Η πανδημία διέψευσε τις βεβαιότητες της παγκοσμιοποίησης

Η κούρσα της απορρύθμισης που ξεκίνησε επί Ρίγκαν και Θάτσερ μπορεί να έχει ολέθριες συνέπειες, λέει η Έρση Σωτηροπούλου, συγγραφέας που έχει γίνει γνωστή και εκτός συνόρων, κυρίως σε Γαλλία, Ιταλία και της οποίας το βιβλίο «Τι μένει από τη νύχτα», που παρακολουθεί τον Κωνσταντίνο Καβάφη σε νεαρή ηλικία, παίρνει συνεχώς διεθνείς διαχρίσεις, με τελευταία το Εθνικό Βραβείο Μετάφρασης στις ΗΠΑ. «Ζούμε το μεγάλο come back του κράτους», συμπληρώνει μιλώντας στην «Εποχή», την ώρα που κατά μόνας ζούμε, κατά την έκφρασή της, τούτη «την ατέλειωτη, ακίνητη στιγμή».

Τη συνέντευξη πήρε ο ΜΑΝΩΛΗΣ ΠΙΜΠΛΗΣ

ήσατε πολλά χρόνια στην Ιταλία. Τι σκέψεις σας γεννά η εκατόμβη του κορονοϊού εκεί;

Είναι μια συνεχής αγωνία αυτό που συμβαίνει στην Ιταλία. Σαν να περιμένουμε με κομμένη την ανάσα ένα σημάδι, έναν οιωνό αυτού που μπορεί να συμβεί και σ' εμάς. Είχα μια παρουσίαση στη Ρώμη στις 21 Φεβρουαρίου κι εκείνο το βράδυ μάθαμε για τον πρώτο νεκρό στη Λομβαρδία. Την επόμενη μέρα πετούσα για Τεργέστη. Βγαίνοντας από το αεροπλάνο μας μέτρησαν τη θερμοκρασία και μια μέρα αργότερα ακυρώθηκαν όλες οι εκδηλώσεις για το βιβλίο μου στην περιοχή. Άρα αυτό που εγώ είδα ήταν ότι η Ιταλία αντέδρασε άμεσα. Κι ομως. Αυτό που βλεπουμε δεν ειναι αυτο που βλεπουμε, ειναι αυτο που ειμαστε. Κι αυτο που ειμαστε κινδυνευει να πεταχτει εξω απο την υπαρξη -αντιγράφω από το «Μπορείς;» γιατί αυτές οι σκέψεις επιστρέφουν συχνά τον τελευταίο καιρό.

Πολλοί λένε ότι τίποτα δεν θα είναι ίδιο μετά από αυτή την περιπέτεια. Συμμερίζεστε αυτή την άποψη ή νομίζετε ότι κατά βάθος είμαστε κατά Κούντερα αβάσταχτα ανάλαφροι και θα επιστρέψουν όλα ακριβώς όπως γίνονταν πριν, σαν να μην έχει συμβεί τίποτα;

Εμένα θα μ' άρεσε να παραμείνουμε αβάσταχτα ανάλαφροι. Η ζωή είναι πολύ σύντομη για βαρύγδουπες συνειδητοποιήσεις. Θα μ' άρεσε ένα διονυσιακό έσπασμα, μια ατμόσφαιρα γιορτής σαν αυτή που μου περιέγραψε η μητέρα μου για τους πρώτους μήνες μετά την απελευθέρωση το '44 με τους χορούς στα πλοία, τον κόσμο στους δρόμους κι ένα διάχυτο ερωτισμό. Πέρα απ' αυτό, εκείνο που ελπίζω είναι οι πολιτικές γηγεσίες να αντιληφθούν ότι η πανδημία διέψευσε πολλές από τις βεβαιότητες της παγκοσμιοποίησης κι ότι αυτή η τρελή κούρσα, που ξεκίνησε θριαμβευτικά με τον Ρίγκαν και τη Θάτσερ με τις ιδιωτικοποιήσεις και την απορρύθμιση στη δεκαετία του '80, όχι μόνο προκαλεί επικίνδυνη ολιγαρχική συγκέντρωση πλούτου και αναλογικά φτωχοποίηση μεγάλου μέρους του πληθυσμού, αλλά μπορεί να έχει ολέθριες συνέπειες.

Πέρα από τους θανάτους, και ειδικότερα στο οικονομικό πεδίο, φαίνεται ότι η υπόθεση αυτή θα αφήσει ερείπια. Τι σας τρομάζει περισσότερο σε όλα αυτά;

Με τρομάζει αυτό που περνάμε τώρα. Μερικές φορές έχω την αίσθηση ότι ζούμε μια ατέλειωτη, ακίνητη στιγμή. Ελεύθεροι πολιορκημένοι. Σε αναμονή. Ο κορονοϊός αφορά όλους, αλλά για τον καθένα μας είναι μια μοναχική πάλη σώμα με σώμα μέσα του. Το σώμα μας, μέσα στο οποίο είμαστε βιολογικά φυλακισμένοι, κινδυνεύει να μολυνθεί. Η πιο ευγενική και υπεύθυνη πράξη αλληλεγγύης είναι να απομονωθείς, να αποφύγεις τους άλλους. Δεν είναι παράδοξο; Τα μηνύματα και οι βιντεοκλήσεις δεν αναπληρώνουν την έλλειψη ζωντανής επαφής. Το βρίσκω αυντόφορο. Την επικοινωνία από μακριά, την απαγόρευση φυσικής επαφής.

Την ίδια τη λογοτεχνία πιστεύετε ότι θα την επηρεάσει αυτή η περιπέτεια; Θα επηρεάσει λόγου χάρη τις θεματικές της;

Αν ο πατέρας-κράτος εκμεταλλευθεί την κατάσταση για να μας επιβάλει περιορισμούς και μετά το τέλος της πανδημίας θα το δούμε. Άλλωστε εξαρτάται κι από εμάς.

Μα η λογοτεχνία έχει ήδη γράψει για το θέμα. Είναι η ζωή που αντιγράφει τη λογοτεχνία. Ξαναδιαβάζω αυτές τις μέρες την «Πανούκλα» του Αλμπέρ Καμί ως κούρα ομοιοπαθητικής.

Η υποχρεωτική συνύπαρξη σε τέσσερις τοίχους επί μήνες, λόγω του ιού, δίνει μάλλον νέα τροφή και διάσταση στο θέμα, τόσο στην καθημερινότητα όσο και στην τέχνη. Τι περιμένετε να συμβεί;

Οι σχέσεις θα δοκιμαστούν. Θα παιχτεί Στρίντμπεργκ μέσα σε πολλά διαμερίσματα.

Υπάρχει επίσης και μια λογοτεχνία και τέχνη των περίκλειστων χώρων. Νιώθει κανείς ότι όσο περισσότερο ενοποιείται ο κόσμος και τα μακρινά μέρη έρχονται πιο κοντά, όσο πιο πολύ έχουμε τη δυνατότητα και την ελευθερία της μετακίνησης οπουδήποτε στον πλανήτη, τόσο η τέχνη και η λογοτεχνία παρουσιάζουν μια προδιάθεση να προμηνύουν δυστοπικούς εγκλεισμούς και περιορισμούς των ελευθεριών...

Η λογοτεχνία έχει μια ελευθερία απέναντι σ' αυτά που συμβαίνουν. Σκάβει και προσπαθεί να διατυπώσει κάτι ασχημάτιστο που συμβαίνει πιο βαθιά, πέρα από τη βοή των ημερών. Γι' αυτό το λόγο πολλά βιβλία, ας πάρουμε

>>>

συνέντευξη

<<<

το κλασικό παράδειγμα του «1984» του Όργουελ, εκ των υστέρων μας φαίνονται προφητικά.

Ένα τέτοιο καθεστώς δραστικού περιορισμού των ελευθεριών ζούμε και σήμερα, έχοντάς το μάλιστα αποδεχθεί εκουσίως λόγω των έκτακτων συνθηκών που βιώνουμε. Πιστεύετε ότι αυτή η νέα πραγματικότητα θα αφήσει ίχνη; Κάποιοι θα την επικαλούνται για να περιορίζουν και στο μέλλον ελευθερίες;

Ζούμε το μεγάλο come back του κράτους. Το κράτος καλείται να παίξει πάλι το ρόλο του πατέρα. Εκείνο που διαπιστώνουμε είναι πόσο

Είναι η ζωή που αντιγράφει τη λογοτεχνία. Ξαναδιαβάζω αυτές τις μέρες την «Πανούκλα» του Αλμπέρ Καρμί ως κούρα ομοιοπαθητικής.

έχει συρρικνωθεί και παροπλιστεί ύστερα από δεκαετίες νεοφιλελευθερισμού, κι αυτό όχι μόνο όσον αφορά την κατάρρευση του εθνικού συστήματος υγείας στις διάφορες χώρες. Το κράτος έχει χάσει την αξιοπιστία του κι ένας από τους λόγους που ο κορονοϊός θερίζει στην Ιταλία είναι, από τη μια, η έλλειψη εμπιστοσύνης των πολιτών, από την άλλη, τα συγκεχυμένα και αντικρουόμενα μηνύματα της πολιτικής γηγείας τουλάχιστον στην αρχή της κρίσης. Τώρα αν ο πατέρας-κράτος εκμεταλλευθεί την κατάσταση για να μας επιβάλει περιορισμούς και μετά το τέλος της πανδημίας θα το δούμε. Άλλωστε εξαρτάται κι από εμάς.

Το μυθιστόρημά σας «Τι μένει από τη νύχτα» (Πατάκης, 2015), έλαβε δύο διεθνείς διακρίσεις: το Prix M diterran e Etranger (2017) στη Γαλλία και, πριν από λίγους μήνες, το Εθνικό Βραβείο Μετάφρασης στις ΗΠΑ για τη μετάφραση της Karen Emmerich. Για να μείνουμε στο κλίμα των ημερών και των προηγούμενων ερωτήσεων, έχει να κάνει και με την απόδραση του Κ.Π. Καβάφη από την «ασφυκτική» Αλεξάνδρεια. Τι σας έκανε να μπείτε τόσο βαθιά στον ψυχισμό του πιο γνωστού παγκοσμίως Έλληνα ποιητή σήμερα;

Ο Καβάφης αποτελεί το πιο δυνατό παράδειγμα ότι ερωτική επιθυμία και καλλιτεχνική δημιουργία είναι αξεχώριστα. Ένα τίποτα μπορεί να γίνει όχι μόνο πηγή έμπνευσης αλλά το εφαλτήριο για την υπέρβαση.

Μ' ενδιέφερε ο Καβάφης νεαρός, όχι ο γηραιός, μοναχικός ποιητής που έχουμε στο μυαλό μας. Μ' ενδιέφερε το πέρασμα από τον νέο ποιητή στον ώριμο, το γίγαντεςθμα του καλλιτέχνη, το πώς τελικά ο Καβάφης έγινε Καβάφης. Θέλησα να γίνω η σκιά του και να παρακολουθήσω σε απόσταση αναπνοής αυτόν τον νεαρό άντρα –ήταν 34 ετών όταν έκανε το ταξίδι στο Παρίσι– και μαζί μου να μπορεί να τον παρακολουθήσει σχεδόν αυτοκόλλητος κι ο αναγνώστης. Η μια σκιά κολλημένη στην άλλη. Ο ένας ήδονοβλεφίας του άλλου. Ο Καβάφης αποτελεί το πιο δυνατό παράδειγμα ότι ερωτική επιθυμία και καλλιτεχνική δημιουργία είναι αξεχώριστα. Το στοίχημα ήταν να μπορέσω να δείξω πώς ένα τίποτα, μια τριχούλα που αναφύεται στον απαλό όρχι ενός Ρώσου χορευτή, μπορεί να γίνει όχι μόνο πηγή έμπνευσης αλλά το εφαλτήριο για την υπέρβαση. Δεν αναπολεί ένα πρόσωπο ο Καβάφης στην εν λόγω σκηνή του βιβλίου, δεν λαχταράει ένα σώμα, είναι μόνο μια τρίχα που του έχει γίνει εμμονή και παρακολουθούμε πώς από μια μικρή λεπτομέρεια αρχίζει να χτίζεται το ποίημα. Με απασχολεί την ίδια ως συγγραφέα πώς γίνεται αυτή η διαδικασία, γιατί πιστεύω ότι από μια λεπτομέρεια, έστω ευτελή, δημιουργείται ένα σύμπαν.

Η συγγραφή αυτού του βιβλίου προϋπέθετε μεγάλη έρευνα. Είναι κάτι που κάνετε συχνά όταν γράφετε ή αυτό το βιβλίο υπήρξε μια εξαίρεση;

Όλα μου τα βιβλία κρύβουν –το κρύβουν διότι δεν πρέπει να είναι προφανές όταν τα διαβάζεις – μια μεγάλη, καμιά φορά μακρόχρονη προετοιμασία, μια περίοδο επώασης αρκετά βαρετή με δισταγμούς, πισωγυρίσματα και μικρές κατακτήσεις που αρχικά συμβαίνουν με το σταγονόμετρο, αλλά η τεκμηρίωση και η έρευνα που χρειάστηκε για το «Τι μένει από τη νύχτα» ήταν εξαίρεση.

Πρόσφατα επανεκδόθηκε από τις εκδόσεις Πατάκη το γνωστό σε όλους μυθιστόρημά σας, το «Ζιγκ Ζαγκ στις νεραντζίες» που είχε, βέβαια, πρωτοκυλοφορήσει από τον Κέδρο και είχε πάρει Κρατικό Βραβείο Λογοτεχνίας (2000). Ποιο είναι το στοιχεό, πιστεύετε, που το καθιστά και σήμερα επίκαιρο; Ο... θανατηφόρος ίδις από τον οποίο έχει προσβληθεί μία από τις πρωταγωνίστριες, η Λία; Η μήπως ο παραλογισμός του σύγχρονου κόσμου;

Γελάω όταν σκέφτομαι ότι ο θανατηφόρος ίδις του Ζιγκ ζαγκ βρίσκεται στην επικαιρότητα. Στο μυθιστόρημα πρόκειται για ένα νέο ίδι που το ίδιο το σώμα μας επινοεί για να πολεμήσει τα φαντάσματά του. Το σώμα γίνεται δον Κιχώτης κι επιτίθεται στον εαυτό του. Πέρα απ' αυτό, το βιβλίο έχει μια ζωντανία που αντέχει στο χρόνο. Πρόσφατα η ομάδα Laboratorium το ανέβασε στο θέατρο. Ήταν μια ευχάριστη έκπληξη για μένα, επειδή συνήθως ο συγγραφέας έχει ένα κόλλημα να μην προδοθεί το έργο του. Όλα τα σημάδια της κρίσης που μας χτύπησε δέκα χρόνια αργότερα βρίσκονται εκεί.

Το βιβλίο αυτό είχε αντιμετωπίσει και δικαστικές περιπτέτεις καθώς κατηγορήθηκε ότι περιέχει βωμολογίες, χυδαίες εκφράσεις κ.λπ. Ο κόσμος μας είναι πιο ανεκτικός ή πιο συντηρητικός, είκοσι χρόνια μετά την πρώτη του κυκλοφορία και δώδεκα μετά τη δίκη;

Το βιβλίο έχει μια ανατρεπτικότητα ως προς τη γραφή του: είναι το ζιγκ-ζαγκ από τον ένα ήρωα στον άλλο, η απουσία ενός αφηγητή που

να κινεί τα νήματα από πίσω και μια γλώσσα άμεση, χωρίς φιλολογικό μακιγιάζ. Αυτή η ανατρεπτικότητα δεν έχει καμιά σχέση με πορνογραφία. Δώδεκα χρόνια μετά τη δίκη, νομίζω ότι το πρόβλημα έχει μετακινηθεί από τη λογοκρισία προς την αυτολογοκρισία. Η αυτολογοκρισία είναι πιο ύπουλη κι επικίνδυνη. Και συμβαίνει σε μεγαλύτερη κλίμακα από όσο φανταζόμαστε. Ζούμε κάτω από τη ρομφαία του πολιτικώς ορθού.

Τα τελευταία χρόνια ζήσαμε, στην Ελλάδα ιδιαίτερα, αλλά και διεθνώς, την άνοδο της ακροδεξιάς αλλά και τη νομιμοποίηση ακροδεξιών ιδεών γενικότερα, τις οποίες, όσοι τις εκφέρουν, νιώθουν άνετα να το κάνουν αντίθετα από παλιότερα που το τολμούσαν πολύ λιγότερο. Νιώθετε ότι κάτι έχει αλλάξει στην ελληνική κοινωνία;

Είναι το επιφανινόμενο της κρίσης της πολιτικού συστήματος, του τέλους των ιδεολογιών κι αυτής της πτωτικής τάσης της μεσαίας τάξης που μαζί με τα κεκτημένα χάνει το έδαφος κάτω απ' τα πόδια της και βρίσκει εύκολο καταφύγιο στις ακροδεξιές ιδέες. Ξαναδιαβάσα πρόσφατα το «Αντίο Βερολίνο» του Ίσεργουντ μ' αυτή τη σκοτεινή απειλή που όλο και πιο βαριά πέφτει πάνω από την πόλη. Στην Ελλάδα επειδή είμαστε λίγο ΟΦΑ, τα πράγματα ευτυχώς είναι πιο ρευστά. Τουλάχιστον θέλω να το ελπίζω.

Το προσφυγικό και το μεταναστευτικό ζήτημα είναι σήμερα στο επίκεντρο της συζήτησης ενώ ταράζει συθέμελα και τη συνοχή της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Πιστεύετε ότι Ελλάδα και Ευρώπη το χειρίζονται από σωστή σκοπιά, με πραγματισμό και ανθρωπισμό ταυτόχρονα ή ότι παρακολουθούμε μια κυνική πολιτική προσέγγιση σε πλήρη εξέλιξη;

Φοβάμαι ότι μέχρι τώρα έχουμε δει μόνο την κορυφή του παγόβουνου. Λείπει μια ενιαία πολιτική της ΕΕ που θα μπορούσε να διαχειριστεί το ζήτημα σε βάθος χρόνου κι όχι σπασμώδικα. Μιλάμε για τους πρόσφυγες σαν να πρόκειται για κάτι ενιαίο. Υπάρχουν βέβαια οι πολιτικοί πρόσφυγες και οι οικονομικοί μετανάστες, αλλά επίσης, κι αυτή είναι μια μεγάλη μερίδα, χιλιάδες άντρες και γυναίκες που θέλουν ν' αφήσουν πίσω τους τη φτώχεια και τις συνθήκες διαβίωσης στις χώρες τους –χώρες στις οποίες συχνά η Δύση έχει εξαντλήσει τους φυσικούς τους πόρους και διαταράξει τον εύθραυστο κοινωνικό ιστό – και να ζήσουν στον κόσμο των προνομιούχων. Χάρη στο διαδίκτυο έχουν εικόνα της ζωής μας στη Δύση και διεκδικούν ένα κομμάτι από την τούρτα. Είναι απλό. Κανένα σύνορο δεν μπορεί να τους σταματήσει. Και είναι πολύ εύκολο να τους χειραγωγήσει κανείς, όπως κάνει ο Ερντογάν.

Εσείς που έχετε ζήσει μεγάλα διαστήματα σε ευρωπαϊκές χώρες (Ιταλία, Γαλλία), τι σκέψετε για τη σημερινή Ευρώπη;

Ότι έχει γεράσει. Διατηρεί τη γοητεία ενός μουσείου έργων υπό εξαφάνιση και γι' αυτό πρέπει να την προστατέψουμε.

Τι σας προβληματίζει περισσότερο σε σχέση με τα μελλοντικά συγγραφικά σχέδιά σας; Ζώντας σε μια τόσο δύσκολη και προβληματική ιστορική περίοδο, πώς πρέπει να σκεφτεί ένας συγγραφέας; Πρέπει να απομονωθεί ή να αφεθεί να επηρεαστεί από τα γεγονότα; Πρέπει να αναθεωρήσει τους τρόπους με τους οποίους ασκεί την τέχνη του ή όχι; Και τι μπορεί εντέλει να γράψει; Δεν έχω ιδέα. Ζω την ατέλειωτη, ακίνητη στιγμή.